

TIDINGE VAN DIE GOUDE

Mededelingenblad Oudheidkundige kring "Die Goude"

Redactie:
Jaap Rebel, Henny van Dolder-de Wit,
Paul Abels, Nico Habermehl
Redactieadres: Westhaven 43,
2801 PL Gouda

Secretariaat:
Zoutmanstraat 64,
2806XD Gouda (tel. 01820 - 16943).
penningmeester/ledenadministratie|
R. F. Stijnis, Vlietenburg 32,
2804 WT Gouda (tel. 01820 - 32278).

Jaargang 13, No 2 - April 1995

Postrekening nr. 39.70.93. t.n.v. "Die Goude". Gouda

STADSHISTORICUS DE LANGE VAN WIJGAERDEN EN 'ZIJN' ST.-JANSKERK

Henny van Dolder-de Wit

Inleiding

Als er in de Goudse regio, doch ook in wijder verband, gesproken wordt over De Lange van Wijngaerden dan betreft dat ofwel de persoon van die naam, of diens voornaamste werk: 'Geschiedenis der Heeren en beschrijving der stad van der Goude' in drie delen (1813, 1817 en 1879).¹

Over mr. Comelis Joan de Lange, vrijheer van Wijngaerden en Ruygbroek (1752-1820) als regent, patriot en stadshistoriëschrijver is reeds veel geschreven.² Hij was telg uit een van de oudste, rijkste en aanzienlijkste Goudse regentenfamilies, voorbestemd voor de ambten. Na zijn rechtenstudie in Leiden werd hij dan ook reeds spoedig, op 25-jarige leeftijd, in de Goudse vroedschap benoemd.³

Hij huwde in 1778 met Elisabeth Prins, dochter van burgemeester Adriaan Prins en kleindochter van de eens zo machtige burgemeester Willem van Strijen.

De aanhouding bij Goerjanverwelle van prinses Wilhelmina in 1787 gebeurde mede onder verantwoordelijkheid van De Lange, als commandant van het Goudse vrijkorps. De inval van de Pruisische troepen die hiervan het gevolg was, betekende het einde van zijn carrière.⁴ Om welke reden de echtgenote van De Lange in 1791 haar kerkelijke attestatie opvroeg en naar Leiden vertrok, is onduidelijk.^{4a}

Gedurende de Bataafse tijd en daarna vervulde hij geen stedelijke ambten meer. Hij ging zich wijden aan de geschiedschrijving van Gou-

da. Van 1795-1810 maakte hij nog wel deel uit van verschillende colleges en was onder meer, zoals vermeld op de titelpagina van zijn boek over de Goudse Glazen: 'Het laatst Ridder van de Unie en Staatsraad van den Koning van Holland [Lodewijk Napoleon]'. In het voorwoord tot zijn 'Geschiedenis en beschrijving' staat te lezen dat de gebeurtenissen van 1787 hem genoodzaakt hadden zijn onderzoek van oude archiefstukken af te breken.

In hetgeen hij schreef was hij redelijk objectief en meer waarheidsgetrouw dan Ignatius Walvis, de Goudse historieschrijver van een eeuw daarvoor, die hij ook wel citeert⁵

Bij zijn onderzoek kreeg De Lange hulp van de rijksarchivaris Hendrik van Wijn, die hij kende uit zijn Goudse tijd.⁶

Is er over De Lange wat betreft het bovenstaande veel bekend, over zijn relatie tot de St.-Janskerk is dat minder het geval. In dit artikel worden enkele feiten en gebeurtenissen aan de bestaande kennis toegevoegd en waar nodig gecorrigeerd.

De eerste kennismaking van Comelis Joan met de St.-Janskerk onderging hij onbewust: toen hij er op 27 september 1752 werd binnengedragen om gedoopt te worden. Dit ging waarschijnlijk met eenzelfde ceremonieel gepaard als de doop van de zoon van baljuw Martinus van Toulon in 1776.⁶ Als jongeman bezocht hij de Latijnse School aan de Groeneweg, waarna hij op 10 april 1771 werd ingeschreven aan de universiteit van Leiden

Op 30 juni van datzelfde jaar legde hij met 27 andere communicanten in de St.-Janskerk belijdenis van zijn geloof af.⁷ Na zijn promotie, op 4 januari 1776, werd hij al snel in de vroedschap opgenomen. Het was de gewoonte om jonge regenten tot kerkmeester te benoemen, wellicht als een soort 'vingeroefening'. Na enkele jaren volgde hun benoeming in een ander college, liefst steeds hogerop.

De Lange als kerkmeester

Op de dag dat de installatie van nieuwe kerkmeesters plaatsvond, 21 januari 1778, was De Lange afwezig. Reden daarvan was dat hij als adjunct-gecommitteerde de stad Gouda vertegenwoordigde in de Statenvergadering te 's-Gravenhage. Zijn installatie vond daarom enkele dagen later plaats, op 26 januari.*

Hij was nu medebestuurder van de kerk waarin eeuwenlang leden van zijn geslacht waren gedoopt, gehuwd en begraven. Aan dit laatste herinnerden de rouwborden met familiewapens die bij de graven waren opgehangen. Hun recht op een eigen familiebank in de kerk dateerde al vanaf het jaar 1672.⁹

Na het overlijden van zijn schoonvader, de regerend Raad en Burgemeester Adriaan Prins, op 3 december 1780, verzocht De Lange om een grafkelder op het koor te mogen kopen.¹⁰ Nadat ook de burgemeesters hun toestemming hiertoe

hadden verleend" betaalde hij het kerkbestuur een bedrag van duizend gulden¹² waarvoor de kerk zich verplichtte tot een 'eeuwigdurend onderhoud'. Een andere voorwaarde was, dat wanneer De Lange en zijn vrouw na hun overlijden ook in de grafkelder waren bijgezet, deze slechts geopend mocht worden in geval van noodzakelijke reparaties. De koster werd belast met het toezicht, zowel bij de bouw en het opmeten van de kelder, als daarna.¹³

Bij de grafstede van zijn schoonvader liet De Lange een rouwkas ophangen met acht wapenkwartieren,¹⁴

Grafkelders in het koor behoorden toe aan de élite van de stad en waren bedekt door zerkken met meer dan de dubbele breedte van een gewone grafsteen, vaak kunstig gebeeldhouwd met geornamenteerde familiewapens,¹⁵

Op 15 januari 1781 trad De Lange af als kerkmeester, om als zodanig nog voor één jaar terug te keren, in 1785.¹⁶

In 1787 werd De Lange vanwege zijn politieke activiteiten uit zijn bestuursfuncties gezet. 's Winters woonde de familie in het riante huis aan de Westhaven (nr. 52, een erfstuk van mevrouw De Lange) en in de zomermaanden op de buitenplaats 'Oud-Wassenaar' te Wassenaar.¹⁷

Toen in 1795 alle wapenborden op bevel van hogerhand uit de kerken werden verwijderd, behoorde De Lange tot een van de weinigen die rechten op dit familiebezit deed gelden.¹⁸

De Lange en de historie van de St.- Janskerk

Vanaf het begin van de negentiende eeuw hield De Lange zich in toenemende mate bezig met alles wat betrekking had op de historie van de stad Gouda en de St.-Janskerk. Hij had zich sinds zijn eerste ambtsaanvaarding in 1776 al verdiept in de geschiedenis van de stad, zoals hij schrijft in het 'Voorberigt' van deel 1: '...welke ik mij tot eenen pligt rekende ter bekoming der voor een jong regent zo nuttige kennis der stedelijke zaken...'. Zijn belangstelling verbreedde zich voorts tot de Goudse Glazen en de (glas)schilderkunst in het algemeen.

Als bijzonder privilege kreeg De Lange van het kerkbestuur vrije toegang tot de St.-Janskerk. De koster kreeg opdracht de cartons voor hem uit te rollen en hem daarbij zoveel mogelijk uitleg te geven."

De Lange en de Goudse Glazen

In 1681 verscheen reeds het eerste gidsboekje voor de Goudse Glazen, gevolgd door talloze herdrukken, bewerkingen en vertalingen in het Frans, Duits en Engels.

In 1819 schreef De Lange een meer uitgebreide versie over de geschiedenis van de Gla-

• Afb. 1 Portret van De Lange van Wijngaerden met daaronder zijn signatuur:

- *Afb| 2 Prinses Wilhelmina van Pruisen arriveert in de Wist, waar zij een onaangenaam oponthoud heeft, o.m. door toedoen van Be Lange| De plaats van de aanhouding is ook heden nog herkenbaar. Coll. SMG*

zen| aangevuld met informatie over de kunst van het glasschilderen en beroemde (glas)schilders| Rijkssen schrijft over dit boekje dat het zich goed laat lezen, doch dat het niet berust op eigen bronnenonderzoek en teveel steunt op Walvis. waarnaast raapreegde De Lange de beschrijving 'Van alle de Nederlanden' van Guicciardini en 'Het Schilderboek' van Carel van Mander| Aardig om te lezen zijn de (niet|bewezen) anekdotes uit de geschiedenis van de Glazen. Het is vreemd, dat De Lange exact het bedrag kon noemen dat betaald werd voor een gebrandschilderd Glas, maar niet de juiste jaren van overlijden van de gebroeders Dirck en Wouter Crabeth, welke toch in dezelfde boeken staan opgetekend!^{19a}

De Lange bezat veel tekeningen van de Glazen. De meest waardevolle kocht hij uit de nalatenschap van de Crabeth's. Deze familie bezat veel materiaal, afkomstig uit de ateliers van Dirck en Wouter Crabeth.

In 1639 betaalde de kerk 50 gulden 'aen de kinderen van burgemeester Crabeth over de koop van gebackten gecouleurde glas aen de kerck geleverd en door de kerckmeesters gecogt'.²⁰ In 1787 bood de 'meester-verwer' Jacobus Herfst voor twintig dukaten een originele

tekening aan 'van de wijdvermaarde glasschilder [Dirck] Crabeth, behelsende de historie van het Glas van de koopers en de verkoopers' (Glas 22). Gelukkig ging het kerkbestuur op zijn aanbod in, want hierdoor kwam de kerk in het bezit van een origineel voorontwerp uit 1561.²¹

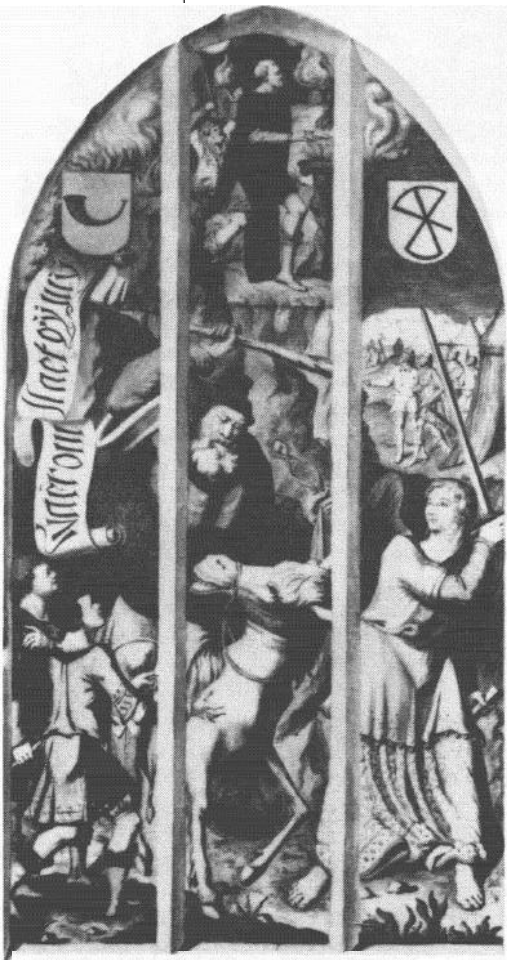
De Lange geeft zijn curieuze aanwinsten met precisie weer: 'Onder de menigte van de erfgenamen van [burgemeester] Pieter Woutersz. Crabeth (ca. 1568-1638) door mij gekocht en in beteren staat gebrachte tekeningen der Crabetten en van andere glas-schilders, worden er niet alleen gevonden van het jaar 1557, maar zelfs van het jaar 1549...| onder welke grootste glas-teekening aan de linkerzijde... ligt op de knien in keizerlijk gewaad keizer Karel V. | . Hij veronderstelde dat het een ontwerp was voor een Glas van vóór de kerkbrand van 1552.

Daarnaast had De Lange nog vijf andere (voor)ontwerpen van de Goudse Glazen in zijn bezit. Behalve het vidimus van Glas 30, (nu in de collectie van de Stedelijke Musea te Amsterdam), is de verblijfplaats van de overige door hem genoemde tekeningen tot op heden onbekend.

De toestand van de Glazen was tijdens het leven van De Lange meer dan bedrevend. In

1802 was het witte glas, waarmee de reparaties werden verricht 'met geringe kosten bijgeschilderd', bijna wel zeker met olieverf. Bovendien vertoonden de Glazen nog steeds de fatale gevolgen van het noodweer van 26 mei 1790, toen de hagel vuistgrote gaten in de Glazen aan de noordzijde van de kerk sloeg, Het bovengedeelte van Glas 7 moest zelfs geheel worden uitgenomen. Door gebrek aan geschoolde glazeniers, ergo restaurateurs, was er een grote achterstand in het onderhoud van de Glazen ontstaan. Het aloude ambacht van het glasschilderen was geheel in de vergetelheid geraakt.

Op de laatste bladzijde van het boekje loofde De Lange een prijs uit, trachtend de belangstelling voor deze antieke kunstvorm weer op te wekken.

• Afb| 3 Een tekening van Glas 31 uit de St.-Janskerk was in het bezit van De Lange. Sindsdien is de verblijfplaats van de tekening onbekend.

Foto: St. Fonds Goudse Glazen

Dat De Lange zich goed liet informeren blijkt uit een brief die de kerkmeesters in 1810 van hem ontvingen, met het verzoek om informatie over de volgende onderwerpen:

- waar zijn de stukken glas met afbeeldingen van God de Vader die in 1622 uit de Glazen zijn verwijderd?²²
- waar zijn de afbeeldingen van de schenkers in het onderste gedeelte van Glas 22 gebleven?²³
- wat stond er op het grafmonument dat in 1571 onder Glas 25 werd opgericht?²⁴

Tenslotte verzocht hij om de cartons van de Glazen te mogen zien 'zowel die van voor de brand van 1552...om deze te vergelijken met mijn oorspronkelijke teekeningen van eenige Glazen welke ik bezit'.²⁵ De rentmeester van het college van kerkmeesters kreeg opdracht om zo mogelijk aan deze verzoeken te voldoen.

De Lange koopt zich een laatste rustplaats

In december 1810 kocht De Lange de oudste grafkapel in de St.-Janskerk, de in 1516 gesticht, te Coolkapel.²⁶ De notulen vermelden: 'Eindelijk is de rentmeester gekwalificeerd tot het overtekenen van een grafstede, genaamd Cools Capelle op naam van mri Cornelis Joan de Lange, vrijheer van Wijngaerden en Ruymbroek, welke gemelde capel door aankoop is machtig geworden'.²⁷ In de kapel liet De Lange een muursteen aanbrengen als aandenken aan zijn vrouw Elisabeth Prins, die op 29 november 1809, slechts 50 jaar oud, was overleden. Hierop staan (in het Latijn) onder meer de ontroerende woorden te lezen: '...voor de in harde tijden een zeer trouwe, bescheiden en dierbare echtgenote...'.²⁸

In het kerkarchief is geen aanwijzing te vinden dat Elisabeth Prins uit de grafkelder van haar ouders is overgebracht naar de Coolkapel. Toch moet dit het geval zijn geweest. Een aantekening van een dochter over haar ouders in het 'Geslachtsregister van de Familie de Lange van der Goude' bevestigt dit: '...beiden [zijn] begraven in de Coolkapel te Gouda'.²⁹ Bij een bodemonderzoek in de Coolkapel werden ooit enkele koperen schildjes gevonden met daarin gegraveerd de namen- van Elisabeth de Lange van Wijngaerden, geboren Prins, Anna Louisa de Lange, ¶ 2 mei 1828 (vermoedelijk een zuster van De Lange) en 'Jonkvrouw Agatha Philippina Elisabethoudste dogter van den Heer C.J. de Lange van Wijngaerden. Oud 19 jaaren, 4 maande en 24 dagen'. Vermoedelijk zijn de naamschildjes afkomstig van de doorkisten van de respectieve overledenen.

■ Afb| 4 Het buitenverblijf 'Oud- Wassenaar' omstreeks 1800.

Tekening: C|Mobach

Conflict om de oude familiebank

Tussen januari 18 16 en mei 18 17 deed zich een ernstig conflict voor tussen De Lange van Wijn- gaerden en het kerkbestuur. Aanleiding was het verzoek om een geldelijke vergoeding voor de oude familiebank waarvan hij door zijn verblijf buiten Gouda geen gebruik meer maakte.³⁰

Onder de Franse overheersing hadden de kerkgenootschappen het recht op verschillende privileges verloren. Dit veroorzaakte een sterke daling van het vaste inkomen, wat kerkbesturen ertoe dwong forse bezuinigingsmaatregelen te treffen en zich te bezinnen op nieuwe bronnen van inkomsten. Als gevolg daarvan werd onder meer de verhuur van stoelen en banken onder de loep genomen. Het Goudse kerkbestuur plaatste in de couranten een oproep aan allen die een familiebank in de St.-Janskerk bezaten, met het verzoek om hiervoor in het vervolg jaarlijks een vast bedrag te betalen.

Vertegenwoordigers van drie families met klinkende namen reageerden: Metelerkamp, Van der Burch en De Lange. De laatste was hoogst verontwaardigd over het feit dat hij voor zijn bank zou moeten betalen. Vanuit Wasse- naar schreef hij, mede namens zijn broer en zuster een brief, waarin hij aantoonde dat reeds in 1672 het recht op het plaatsen van een bank aan zijn voorvader, burgemeester Cornelis de Lange was verleend. Een uittreksel uit het Ka-

merboek van 1672, (zie noot 9) was erbij ge- voegd. Gebruik makend van de invloed die hij nog steeds bezat, stuurde hij afschriften van de brief naar het Goudse stadsbestuur en Gedeput- teerde Staten van Zuid-Holland. De kwestie werd door De Lange hoog opgenomen!

Zijn zaak werd bij de kerkmeesters behar- tigd door de Goudse timmerman Van Wierin- gen, die van De Lange toestemming had om met zijn gezin van de bank gebruik te maken. Als reactie op dit onderhoud schreven de kerkmees- ters op 6 mei 18 16, dat zij niet op De Lange's insinuaties wensten te reageren, 'aangezien de familie door het ophouden van hun relatie met Gouda kennelijk niet op de hoogte was van de aldaar plaats vindende ontwikkelingen in de- zen'! Bovendien waren de heren ten zeerste verbaasd, dat de familie De Lange zich liet vertegenwoordigen door een timmerman die nauwelijks kon lezen. Van Wieringen had een jongen uit zijn timmerwinkel meegebracht om hem te helpen de brief van De Lange aan het kerkbestuur voor te lezen!

Niet zonder ironie vroegen de kerkmeesters zich af of het besluit van de magistraat uit 1672, om burgemeester Cornelis de Lange toe te staan een familiebank in de kerk te plaatsen, dit toen zou gelden 'voor 's mans toen nog ongeboorene decendenten [nakomelingen], die hier boven- dien niet meer wonen'. Daarnaast betwijfelden

zij of De Lange het recht had om Van Wieringen een zitplaats in zijn bank te verlenen. De Lange zegde toe, dat, mochten de kerkmeesters of de bedienden van de kerk Van Wieringen onheus bejegenen, hij daartegen maatregelen zou nemen. De brief van het kerkbestuur eindigde: 'In welke kwaliteiten de heer De Lange dan zal handelen heeft Zijn Hoog Edele niet verkozen te melden en is dus voor kerkmeesters rasselachtig].

Terwijl de kwestie de gemoederen nog bezighield, ontving de president-kerkmeester via de stadsbode het, verzoek naar het stadhuis te komen, omdat het bestuur van Gedeputeerde Staten de burgemeester had verzocht 'de zaak in het vriendelijke af te doen'. Het resultaat was een nieuw voorstel aan de familie De Lange om, zolang zij zelf van de bank geen gebruik maakten, deze te verhuren ten bate van de kerk, met behoud van het recht, dat mochten zij zich weer in Gouda vestigen, dan ook de oude regels zouden gelden.

De Lange kwam met een tegenvoorstel waarin het kerkbestuur zich weer niet kon vinden, waarna men besloot om de bank te verwijderen, daar de grond waarop de bank stond eigendom was van de kerk. Het leek de enige oplossing, maar opnieuw moesten twee kerkmeesters zich daarvoor op het stadhuis verantwoorden. De burgemeester wees hen erop dat De Lange dreigde met 'onaangename procedu-

res' als hij zijn zin niet kreeg. Hij weigerde een nieuwe concept-overeenkomst te ondertekenen, was het geduld van het kerkbestuur op en kreeg de omstreden bank een voorlopige plaats achter in het koor. De wraak van De Lange liet niet lang op zich wachten: binnen acht dagen eiste hij terugbetaling van een obligatie ten laste van de kerkeraad, gesteld op naam van zijn dochter Pierette Cicile mét de verschuldigde rente.

Tekenend in deze kwestie is het zelfbewuste optreden van 'de kerkmeesters, die met de koppeling van Kerk en Staat niet meer werden gekozen uit de vroedschap, maar uit eigen kerkelijke kring. Hiermee was hun afhankelijkheid van de magistraat definitief beëindigd. Ingevolge de Staatsregeling van 1798 was de St.-Janskerk op 14 februari 1800 als staatseigendom officieel overgedragen aan de Nederlands Hervormde Gemeente.

Het stadsbestuur daarentegen stelde zich loyaal op tegenover de man die, al was hij in ongenade gevallen, evenals zijn voorvaderen lange tijd tot hun kring had behoord.

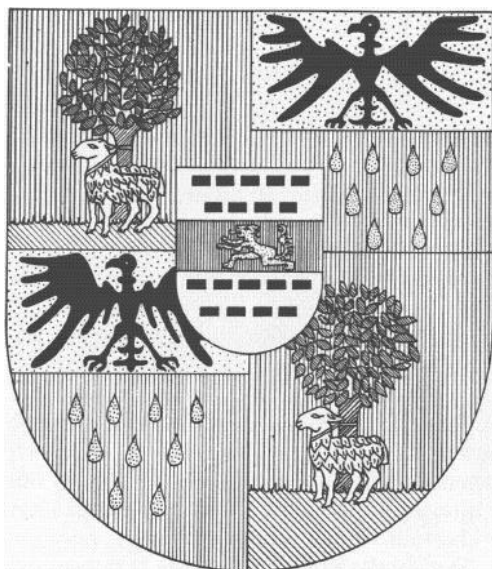
Slot

Uiteindelijk kreeg De Lange van Wijngaerden toch een definitieve plaats in de St.-Janskerk: hij werd er op 25 september 1820 begraven in de Coolkabel.³¹ Dat zijn kist op de 'Grote Ram' de kerk werd binnengedragen, betekent dat De Lange als een regerend magistraat ter aarde werd besteld. Het gebruik van deze baar was slechts voorbehouden aan burgemeesters en hun naaste familieleden. Ook het aanzienlijk hoge bedrag dat voor het luiden van de klokken werd betaald (fl 69,20), duidt op een 'statige begrafenis'.

Schouten oppert dat De Lange 'met hart en ziel ijverend voor een meer verantwoord en democratisch bestel, juist in dit streven verguisd en vernederd werd. Dit moet hem bijzonder gegriefd hebben'. Ook uit de houding van de kerkmeesters blijkt hoe regenten van hun voetstuk konden vallen.

Wat bekend is van De Lange als geschiedvorbser geeft een indruk over de serieuze wijze waarop hij te werk ging bij het onderzoek van zijn bronnen. Hij was een van de eerste Goudse historici die de originele stukken raadpleegde, een gids over de Goudse Glazen bewerkte en daarnaast was hij een fervent kunstverzamelaar. Blijft de vraag waar veel van het door hem genoemde materiaal is gebleven.

Redactie: dr G.J. Vaandrager
Foto's: Wim Scholten

« Afb| 5 Wapen van C.J. de Lange van Wijngaerden. Naar het boekje in de Goudse Librije met 'Namen en Wapenen der Edelachtbare Heeren Raaden en vroedschappen der Stad Gouda zedert den jaare 1618'.

Tekening: C| Mobach

Noten

1. Het derde deel dat door De Lange vóór 18 17 werd geschreven, werd in 1879 uitgegeven, bewerkt door ds. J.N. Schell-tema.
2. Rijkse A.A.J., *Mr.C.J.de Lange van Wijngaerden*. Patriot en Geschiedspear. Zuid-Hollanse Studieën 11, (1952); 78 e.v. en IV (1954), 165 e.v. Smit, J., *Een regentendagboek uit de achttiende eeuw*. Oudheidkundige Kring Die Goude 10 (1957).
Schouten, Jan, *Wie waren zij?*. Repro-Holland (1980).
Jong, J.J.de, *Met goed fatsoen*. De elite in een Hollandse stad Gouda 1700-1780. Bataafsche Leeuw (1986).
3. Als functies worden door De Jong vermeld: vroedschap 1777 1787 (ontslagen); kerkmeester 1778-1780, [1785]; adjunct ter dagvaart 1778, 1785; politiemeester 1779, 1780, 1784; commissaris Huwelijkszaken 1779, 1780, 1783, 1784; thesaurier-ontvanger 1780-1782; schepen 1781, 1782, 1786, 1787; schepencommissaris 1781; schepenmeester 1782, 1786. (J.J. de Jong, *Met goed fatsoen*, 357).
4. Willem van der Hoeve schrijft hierover in zijn dagboek op 13 oktober 1787: 'Mr. C.J. de Lange geremoevereert uyt de regeering zynde dit de Satisfactie van HKHH'. (Smit, *Regentendagboek*)
- 4a. AHGG KA 83 r 234, 27 februari 1791. Elizabeth Prins, huisvr. van den Wel.Ed.Heer en Mr. Cornelis Joan de Lange, van de Westhaven naar Leyden
5. Mr. Hendrik van Wijn was pensionaris te Gouda en werd in 1787, evenals De Lange, bij de restauratie van de Oranjes ontslagen. In 1802 werd hij archivaris van de Bataafse Republiek en van 18 14-183 1 de eerste Rijksarchivaris.
6. Dolder-de Wit, H.A.van, *Over dopelingen en doopgebruiken*. Kerkblad voor Hervormd 'Gouda, 29 juli 1994.
7. AHGG KA 63,289: Tegen de bediening van 't H.A.vondmaal den 30 junij 1771 sijn tot ledematen aangenomen op belijdenis... Cornelis Johan de Lange J.M., Oosthaven'.
8. AHGG KM 6, fol.34r
9. Extra ct uit het Kamerboek der stad Gouda Ao. 1672: 'Dynsdach den 1e november 1672, present het college van de magistraat, demits de heeren D'Lange, burgemeester, en Vossenburch, scheepen. Is geresolveert etc....de heer Dr. Cornelis de Lange, burgemeester, is geconsenteerd een gestoelte in de St.-Janskerk te mogen laten maaken tot gebruyk sijner familie vóór de gestoelte van Juffr. Luyt'.
10. Schouten, zowel als Rijkse schrijven per abuis dat De Lange de Coolkapel in 178 1 kocht.
11. Volgens een resolutie van 7 november 1699 konden de kerkmeesters niet zelfstandig beslissen over de verkoop van grafkelders, zonder toestemming van de burgemeesters.
12. AHGG, Jaarrekening St.-Janskerk 1781, KM 446, fol.38 r, 16 maart: ontvangen van de heer mr. Cornelis Joan de Lange, vrijheer van Wijngaerden en Ruigbroek, raad en regerend schepen dezer stad, voor de verkoop van een begraafplaats op het hoge koor van deze St.-Janskerk, als mede voor het altoos gesloten houden en onderhoud van dezelve, breder vermeld in de resolutie van dato 15 maart 178 1, een somma van 1000 gulden.
13. AHGG, KM 238, ongefolieerd
14. AHGG, KM 6, fol.117 r
15. Een fraai voorbeeld hiervan is de zerk van burgemeester Jacob van der Tocht; bij het verplichte afhakken van de wapens in 1795 bleef de steen onopgemerkt. Nu in de zuid beuk van de kerk onder Glas 24.
16. AHGG, KM 7, fol.123 v en 124 r
17. Het pand Westhaven 52 bood in de twintigste eeuw o.m. onderdak aan het Gymnasium en de Kamer van Koophandel. Huize 'Oud Wassenaar' werd in 1845 door de ervan De Lange verkocht aan de bekende mr. G. Groen van Prinsterer.
- Zie ook: Herstel-de Koekkoek, L.K., *Portret van een Patriërswohnung*. Gouda (1990)
18. AHGG, KM 9, fol. 71 v en 72 r
19. AHGG, KM 11, fol. 82 r en 88 v en KM 14, fol.134 v en 135 r
- 19a. Jaarrekeningen St.-Janskerk 1574 en 1589, AHGG resp.
- KM 267a en KM 27II
20. AHGG KM 308, fol 57r
21. Het vidimus van Glas 22 door Dirck Crabeth (1561). Het Glas werd in 1561 geschonken door prins Willem van Oranje en voltooid in 1567.
22. Bij de restauratie van de Goudse Glazen (1901-1936) door ir. J.L. Schouten werd de afbeelding van God de Vader, welke in de strijd tussen 'preciezen' en 'rekkelijken' in 1622 werd verwijderd, weer gereconstrueerd in de Glazen 15 en 23.
23. Het is niet zeker dat de schenkers van Glas 22 hierin ooit zijn afgebeeld. Wel is er een ontwerp schets van bewaard gebleven, waarop Willem van Oranje en zijn vrouw Anna van Saksen kielen, met achter hen hun naamheiligen, De tekening werd pas als zodanig herkend in 1938 en is in bezit van de Stedelijke Musea te Amsterdam.
24. AHGG, KM 18, fol. 76 v. In de marge staat:
'Gedenkteeken onder het glas van Leyden weg te neemen. In agting genomen zijnde dat bij resolutie van dato 20e april 1750 is vastgesteld en besloten dat zoo veel moge lijk uyt de kerk zoude werden geweert al het geene voor gezond de Leer oft goede zeeden aanstoetelijk is, en bevonden wezende dat in den jare 1571 in de zuymuur van de kerk onder het glas van Levden is genlaast geworden een monument of gedenkteeken, inhoudende den tijd van het overlijden van eenige personen, en dat daarinne ook zijn vervat zekere zeer superstitieuse woorden.
Is na voorgaande deliberatie goedgevonden ende verstaan den kosten van de kerk te gelasten en ordonneeren...het voorsz. monument oft gedenkteeken met den eersten te doen amoveeren en wegneemen'. Tot op heden is met bekend aan wie dit grafteken toebehoorde.
25. AHGG] KM 12, fol. 57 r
26. AHGG, KM 238, ongefolieerd
27. AHGG, KM 12, fol. 75 r
28. Dolder-de Wit, H.A. van, *De St.-Janskerk te Gouda. Mensen en monumenten in een oude stadskerk*. Fonds Goudse Glazen (1993), 63
29. Rijkse, Zuid-Hollandse Studieën, 99
30. AHGG, KM 14, fol. 24 tot 92 v
- 3 1. Jaarrekening St.-Janskerk 1820, OKV 126, 10 tot 40:

September. Den Wel.Ed.Geb. Hr. Mr. C.J. de Lange van Wijngaerden, gekomen van Wassenaar	
Eigen graf	5,60
voor 't recht van alle de klokken	36,60
voor 't recht van 't Armhous	32,60
(vast percentage van het klokluiden ten bate van de stedelijke armenzorg)	
dragen na het Graf	12,00
recht van de lantaarns	8,00
recht van de Grote Baar	1,90
voor het recht van de vreemde kist	3,00

Lit.: Wijngaerden, C.J. de Lange van, *De Goudsche Glazen* of geschilderde kerk-glazen der Grootte of Sint-Janskerk van der Goude; alsmede de Goudsche schilders en glas-schilderkunst, tot een, vervolg der geschiedenis en beschrijving der stad. 's-Gravenhage (18 19).

Dolder-de Wit, H.A. van, *Een unieke restauratie van de Goudse Glazen in een tijd van verval (1736-1766)*. Die Goude 22. (1992) 292-307

Gebruikte afkortingen:

SAHM	Streekarchief Hollands Midden
AHGG	Archief Hervormde Gemeente Gouda
SMG	Stedelijke Musea Gouda